

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi
The Journal of International Turkish Language & Literature Research

Sayı/Issue 9 (Aralık/December 2022), s. 148-160.
Geliş Tarihi-Received: 21.10.2022
Kabul Tarihi-Accepted: 12.12.2022
Araştırma Makalesi-Research Article
ISSN: 2687-5675
DOI: 10.51531/korkutataturkiyat.1192798

Türkçe Öğretmenlerinin Dilbilim Kavramına Yönelik Metaforik Algıları

Turkish Teachers' Metaphorical Perceptions to the Concept of Linguistics

Alican ŞİMŞEK*
Kadir KAPLAN**

Öz

Metafor, bir sözcüğün imgeler yardımıyla yeni anlamlar kazanmasıdır. Metaforlar, algıları ortaya çıkarması işleviyle Türkçe eğitiminde önemli bir yere sahiptir. Dilbilim verilerinin Türkçe eğitiminde kullanılması, dilbilim kavramına yönelik metaforik algıların tespitini önemli kılmaktadır. Bu çalışmanın amacı Türkçe öğretmenlerinin dilbilim kavramına yönelik metaforik algılarını belirlemektir. Bu amaç doğrultusunda nitel araştırma yöntemine uygun olarak olgubilim deseni kullanılmıştır. Çalışmaya Gaziantep ilinde 2021-2022 eğitim öğretim yılında görev yapan 101 Türkçe öğretmeni katılmıştır. Katılımcılardan toplanan veriler içerik analizi tekniği ile analiz edilmiştir. Araştırmanın sonucunda Türkçe öğretmenlerinin metaforik algılarını ortaya çıkaran 5 metafor kategorisine (Temel Alan Olarak Dilbilim, Geniş Sınırları Olması Bakımından Dilbilim, Zor Bir Alan Olarak Dilbilim, Sistemli Bir Alan Olarak Dilbilim, Değişen ve Gelişen Bir Alan Olarak Dilbilim) ulaşılmıştır. Türkçe öğretmenlerinin en fazla "Temel Alan Olarak Dilbilim" kategorisinde metafor oluşturdukları görülmüştür. Toplanan veriler içinde en çok tekrar eden metaforun "Geniş Sınırları Olması Bakımından Dilbilim" kategorisinde bulunan "uzay/evren" metaforu olduğu belirlenmiştir. Çalışmada en az metafor bulunan kategori "Değişen ve Gelişen Bir Alan Olarak Dilbilim" kategorisi olmuştur. Araştırmadan elde edilen bulgulardan hareketle, Türkçe öğretmenlerinin dilbilimi büyük oranda Türkçe eğitimiyle ilişkilendirdikleri görülmüştür. Çalışmanın, dilbilim kavramının Türkçe öğretmenleri tarafından nasıl algılandığının ortaya konulmasına ve buradan hareketle Türkçe öğretiminin dilbilim ilkeleriyle zenginleştirilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Türkçe eğitimi, dilbilim, metafor, metaforik algı.

Abstract

Metaphor means which a word gaining new meanings with the help of images. Metaphors have an important place in Turkish education with their function of revealing perceptions. The use of linguistics data in Turkish education makes it important to identify metaphorical perceptions about the concept of linguistics. The aim of this study is to determine the metaphorical perceptions of Turkish teachers towards the concept of linguistics. For this

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Gaziantep Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı, Gaziantep/Türkiye, e-posta: alican.1989@hotmail.com, ORCID: 0000-0001-7421-1044.

** Dr. Öğr. Üyesi, Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı, Gaziantep/Türkiye, e-posta: kadirkaplan007@gmail.com, ORCID: 0000-0002-0010-8252.

purpose, phenomenological design was used in accordance with the qualitative research method. 101 Turkish teachers working in Gaziantep in the 2021-2022 academic year participated in the study. The data collected from the participants were analyzed with the content analysis technique. As a result of the research, 5 metaphor categories (Linguistics as a Basic Field, Linguistics as a Wide Boundaries, Linguistics as a Difficult Field, Linguistics as a Systematic Field, Linguistics as a Changing and Developing Field) that reveal the metaphorical perceptions of Turkish teachers were reached. It was observed that Turkish teachers created metaphors mostly in the category of "Linguistics as a Basic Field". It was determined that the most repeated metaphor among the collected data was the "space/universe" metaphor in the category of "Linguistics with Broad Boundaries". The category with the least metaphors in the study was "Linguistics as a Changing and Developing Field". Based on the findings obtained from the research, it was seen that Turkish teachers mostly associated linguistics with Turkish education. It is thought that the study will contribute to revealing how the concept of linguistics is perceived by Turkish teachers, and from this point of view, to enrich Turkish teaching with linguistic principles.

Keywords: Turkish education, linguistics, metaphor, metaphorical perception.

Giriş

Türkçe eğitimi, öğrencilere dört temel dil becerisini (dinleme, konuşma, okuma ve yazma) kazandırmayı, öğrencilerin bu becerileri farklı iletişim ortamlarında etkili bir biçimde kullanmalarını amaçlayan bir derstir. Ülkemizde öğrencilerin ihtiyaçlarına göre 1. sınıftan itibaren Türkçe Dersi Öğretim Programı uygulanmaya başlanarak 8. sınıfa kadar sürdürülür. Bu süreç sonunda öğrencilerden Türkçeyi, konuşma ve yazma kurallarına uygun olarak bilinçli, doğru ve özenli kullanmaları; okuduklarını anlayarak eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirmeleri ve sorgulamaları beklenir (MEB, 2019).

Dil öğretimi karmaşık bir süreçtir. Dilin temelde bilişsel ve toplumsal özellikleri bulunmaktadır (Özbay ve Barutçu, 2013). Dolayısıyla dil öğretimi tek bir yöntem veya teknikle yapılamaz. Beceri kazandırmak, bilgi aktarmaktan çok daha zordur. Bu sebeple kazanımlara uygun öğretim yöntem ve teknikleri tercih edilmelidir (Güneş, 2011). Söz konusu yöntem ve tekniklerin kapsamı Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda ele alınmaktadır.

Türkçe Dersi Öğretim Programı, kök değerlerle birlikte ülkenin uzak ve yakın hedeflerine dikkat edilerek geniş bir çerçevede hazırlanmıştır. Aynı zamanda çağın ihtiyaçları değiştikçe öğretim programlarının da bu ihtiyaçlara göre şekillenmesi beklenmektedir. Cumhuriyet Dönemi'yle birlikte hazırlanan ilk programdan (1924) bugüne kadar dönemin ihtiyaçları doğrultusunda Türkçe öğretim programları güncellenmiştir. Akınoğlu'na (2005, s. 32) göre "21. yüzyılda, evrensel değerleri olmayan bir eğitim sisteminin ulusal idealler gerçekleştirilmesi oldukça zordur." Bu sebeple Türkçe Dersi Öğretim Programı'nın da daima güncel olması gerekmektedir. Yakın dönemde program üzerindeki en büyük değişim yapılandırmacı yaklaşım ilkeleri çerçevesinde hazırlanan "2006 Programı" ile gerçekleşmiştir. Bu programla birlikte bilgi aktarımından ziyade beceri kazanımı ön plana çıkmış ve öğrencilerin "öğrenme" sürecine dâhil edildiği ortamlar oluşturulmaya çalışılmıştır. Son güncel program (2019) da bu çerçevede yenilenmiş ve uygulamaya konulmuştur. Bu açıdan bakıldığında Türkçe Dersi Öğretim Programı'nın, öğrencilere dilin doğasını sezdirmeyi ve bir anlaşma aracı olarak dilin iletişim sürecindeki işlevini kazandırmayı amaçladığı görülmektedir. Dolayısıyla öğretim programının merkezinde dil kavramı olduğundan söz etmek mümkündür.

Dili araştırmak, insanı ve onun doğasını anlama yolunda atılan önemli adımlardan biridir. İnsan sosyal bir varlıktır ve dolayısıyla iletişim kurabildiği ölçüde vardır. Bu sebeple dili tanıma ve anlamlandırma ihtiyacı doğmuştur. Bu ihtiyaç ilk kez 1800'lerde Saussure ile bilim niteliği kazanmıştır. Günümüzde de bu çalışmalar dilbilim çatısı altında devam etmektedir.

Dilbilim, dili sistematik bir şekilde inceler; insanı ve onun kavramsal dünyasını açıklar. Dilbilim çalışmaları dünyada ve ülkemizde henüz yeni olsa da temel kavramlar üzerine inşa edilen anlama-anlamlandırma süreci dile dair yapılacak çalışmaların (edimbilim, anlambilim gibi) önemli adımlarından birini oluşturmaktadır. Bu adımlardan biri de metaforik algıları tespit etmektir.

Metafor kavramı Türkçe Sözlük'te "meczaz" başlığı altında açıklanmış ve "Bir kelimeyi veya kavramı kabul edilenin dışında başka anlamlara gelecek biçimde kullanma." olarak tanımlanmıştır (TDK, 2011, s. 1641). Metaforlar yardımıyla insan doğayı ve çevreyi anlar, anlamsız gibi görünen nesnel gerçekliği yorumlar ve bilmeye olanak sağlar (Yıldırım ve Şimşek, 2021). Marshall (2010)'a göre metafor bir kavramı farklı bir kavramla açıklamaktır. Deant-Reed ve Szokolszky (1993) de metaforun bir kavramı başka bir kavram kullanarak dolaylı yoldan anlatmak, olduğunu belirtmektedir. Metaforlar sayesinde zihin aktiftir. Kişi, kavramları kendi zihin süzgecinden geçirerek onlara yeni anlamlar yükler. Bu açıdan bakıldığında metaforlar yeni bağdaştırmaların yapıldığı bir anlam dönüşümü olarak düşünülebilir. Bu süreçte kişinin imgelere yüklediği anlamlar ve hayal gücü etkili olmaktadır.

Eğitim-öğretim planlı ve programlı bir süreçtir. Programın genel amaçları aynı zamanda program sınırlarının çerçevesini de çizer. Metaforların bir anlam dönüşümü olduğu düşünüldüğünde, kavramların kazandığı bu yeni anlamın var olan programla ne derece örtüştüğünü bilmeye ihtiyaç vardır.

Lakoff ve Jhanson'a (2005) göre metaforlar yaşantımızın olmazsa olmazlarıdır ve bizim için yarattığı gerçeklikler sayesinde eylemlerimize yön verebilir. Metaforik algıların eylemler üzerindeki etkisi, bu algıların tespitini önemli kılmaktadır. Tespit edilen algılar sayesinde eylemlerin sürece katkısı değerlendirilebilir. Bu durumda dilbilime kaynaklık eden metaforların belirlenmesi, bu kavramın Türkçe eğitimindeki yerini de açıklayabilir. Dilbilim kavramına yönelik metaforik algının olumlu ya da olumsuz kurulmuş olması, Türkçe öğretmenlerinin öğretim sürecindeki tutumlarına yansiyabilir.

"Metaforların edebi ve sözel zenginlikten öteye akademik boyutta yapılan çalışmalara da derinlik kazandıran; giderek yaygınlaşmakta olan bir teknik olarak düşünülmesi gerekmektedir" (Koç, 2014, s. 53). Bu durum, Türkçe eğitimine kaynaklık eden bilim dallarından biri olan dilbilim açısından önemlidir. Çünkü dilbilim ile Türkçe eğitimi arasındaki ilişkinin tespiti, birbirinden beslenmesi gereken bu disiplinler arasındaki bağı da güçlendirecektir.

Anlamı farklı boyutlarıyla değerlendirme çalışmaları Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda çeşitli açılardan ele alınmıştır. İlgili programın ortaokullarda yürütücüsü Türkçe öğretmenleridir. Türkçe öğretmenleri ana dili eğitimini vermek ve öğrencilere temel dil becerilerini kazandırmakla yükümlüdür. Ana dili eğitimi veren öğretmenlerin dilbilim kavramlarına hâkim olması gerektiği görüşü yaygındır (Uçar ve Kan, 2020).

Dilbilim kavramları, dilin bilimsel boyutundaki temel yapı taşlarıdır. Türkçe öğretmenlerinin dilbilim kavramına yüklediği anlam, doğrudan dil öğretimi çalışmaları üzerinde etkili olmaktadır. Dilbilim dersinin "Türkçe Öğretmenliği Lisans Programı"nda müstakil bir ders olarak okutulması da bu alanın önemini artırmaktadır. Dilbilim eğitimi alan Türkçe öğretmenleri bu alanın verilerini Türkçe eğitiminde kullanmaya devam etmektedir. İlgili literatür incelendiğinde (Şahbaz ve Çekici, 2012; Çağlayan Dilber, 2017; Çağlar ve Canbulat, 2021) Türkçe eğitiminde dilbilimin ilkelerinden yararlanıldığı görülmektedir. Bu bilgilerden hareketle yapılacak çalışmanın amacı Türkçe öğretmenlerinin dilbilim kavramına yönelik metaforik algılarını belirlemektir. Bu amaç

doğrultusunda “Türkçe öğretmenlerinin dilbilim kavramına yönelik geliştirdikleri metaforlar nelerdir?” sorusuna cevap aranmıştır.

Araştırmanın Önemi

Türkçe eğitiminde metafor ile ilgili literatür taraması yapıldığında metaforik algıları belirleyen çalışmalara rastlanmıştır (Tiryaki ve Demir, 2016; Ceran, 2015; Eroğlu, 2020; Azizoglu ve Okur, 2018; Gözler, 2018). Temel dil becerileri olan dinleme, konuşma, okuma ve yazmaya yönelik öğrenci ve öğretmenlerin algılarını belirleyen çalışmaların yapıldığı görülmektedir; ancak dilbilim ve metafor kavramlarıyla ilgili literatür taraması yapıldığında Türkçe öğretmenlerinin dilbilim kavramına yönelik metaforik algılarını belirleyen bir çalışmaya rastlanmamıştır. Öğretmen adaylarının dil kavramına ilişkin algılarını belirleyen çalışmaların olduğu görülmektedir (Söylemez, 2018). Bununla birlikte lisans eğitimini tamamlayarak Millî Eğitim Bakanlığına bağlı ortaokullarda görev yapan Türkçe öğretmenlerinin dilbilim kavramıyla ilgili algılarını belirleyen bir çalışma bulunmamaktadır. Türkçe öğretmenleri, Türkçe Dersi Öğretim Programı'nın sahadaki uygulayıcılarıdır. Türkçe dersi ile dilbilim alanındaki ilişkinin uygulamaya yansımaları tespit edebilmek için Türkçe öğretmenlerinin görüşlerine ihtiyaç bulunmaktadır.

Türkçe öğretmenlerinin dilbilime yönelik kavramlar konusunda yeterli olmaları ve bu kavramlar üzerinde düşünmeleri, öğretim sürecinin niteliği bakımından önemlidir. Dil öğretimi, dilbilimin verileri ve katkılarıyla mümkündür (Enginarlar, 2006). Bu sebeple bu çalışmanın Türkçe öğretmenlerinde, dilbilim kavramını algılama biçiminin eğitim-öğretim faaliyetlerini etkileyeceği yönünde farkındalık oluşturması beklenmektedir.

Yöntem

Bu çalışmanın amacı Türkçe öğretmenlerinin dilbilim kavramına yönelik geliştirdikleri metaforik algıları tespit etmektir. Bu amaç doğrultusunda nitel araştırma yöntemine uygun araştırma desenlerinden olgubilim araştırması kullanılmıştır. “Olgubilim çalışmalarında yüzeysel olarak bilinen ancak ayrıntılı araştırılmak istenen olgulara odaklanılır” (Yıldırım ve Şimşek, 2021, s. 66). “Olgubilim araştırmalarında veri kaynakları araştırmanın odaklandığı olguyu yaşayan ve bu olguyu dışı vurabilecek veya yansıtabilecek birey ya da gruplardır” (Büyüköztürk vd., 2019, s. 22).

Çalışma Grubu

Bu çalışmada dilbilim kavramına yönelik algıyı ölçecek olan form, Gaziantep ilinde 2021-2022 eğitim-öğretim yılında görev yapan 101 Türkçe öğretmenine uygulanmış ve toplanan verilere göre analiz edilmiştir. Çalışma grubu, merkez ve ilçelerde yer alan okullardan kolay ulaşılabilir örnekleme yöntemi kullanılarak belirlenmiştir. “Bu örnekleme yöntemi araştırmacıya hız ve pratiklik kazandırır. Çünkü bu yöntemde araştırmacı, yakın olan ve erişilmesi kolay olan bir durumu seçer.” (Yıldırım ve Şimşek, 2021, s. 121).

Bu bağlamda çalışmada farklı sosyoekonomik çevrelerde görev yapan öğretmenler seçkisiz bir şekilde belirlenmiştir. 101 katılımcıdan 34'ü erkek, 67'si kadın olup katılımcıların 89'u merkezde, 12'si ise ilçede görev yapmaktadır. Ayrıca katılımcıların 29'u 10 yıldan uzun süredir görev yapmaktayken 72'si mesleğinde henüz 10 yılı doldurmamıştır. Merkez ve ulaşılabilen ilçelerdeki öğretmenlere uygulanan form için gerekli yasal izinler Gaziantep Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu'nun 05.09.2022 tarihli ve 229669 sayılı kararı ile alınmıştır.

Veri Toplama Aracı

Yapılan çalışmada veriler, öğretmenlerin kavramlara yönelik algısını açıkça ifade edebileceği bir form üzerinden toplanmıştır. Oluşturulan form taslak hâlde iken alan uzmanlarından görüş alınmıştır. “Bence dilbilim .....’ya benzer. Sebebi ise .....” şeklinde oluşturulan taslak form, alan uzmanlarının görüşleri doğrultusunda değiştirilmiştir. Buna göre “Dilbilim kavramı ..... gibidir, çünkü .....” şeklinde son şekli verilen formla, Türkçe öğretmenlerinden geliştirdikleri algının sebebini yazmaları istenmiştir. Katılımcıların görüşlerini almak amacıyla tasarlanan bu form, araştırmanın temel veri kaynağını oluşturmaktadır.

Verilerin Analizi

Araştırma verilerinin değerlendirilmesinde içerik analizi kullanılmıştır. İçerik analizi, belirli kodlamalarla bir metni daha küçük kategoriler hâline getirerek özetlemektir. (Büyüköztürk vd., 2019). Türkçe öğretmenlerinin oluşturdukları metaforlar incelenip özelliklerine göre sınıflandırılmıştır. Veriler Çatalkaya (2019) tarafından ifade edilen 3 aşamada analiz edilmiştir:

1. Kodlama ve Açıklama Aşaması

Katılımcıların geliştirdikleri metaforlar öncelikle alfabetik olarak sıralanmış ve metaforların her birine numara verilmiştir. Türkçe öğretmenlerinin geliştirdiği 101 metafordan 2’si gerekçesi bulunmadığı için, 1’i cümle şeklinde yazıldığı için, 1’i ise gerekçesi yeterince açıklanmadığı için sınıflandırma dışı bırakılmıştır. Bu sebeple toplanan 101 veriden 4’ü değerlendirme dışı bırakılmış olup araştırmaya, kalan 97 veri üzerinden devam edilmiştir.

2. Kategori Geliştirme Aşaması

Kategori geliştirme aşamasında metaforların gerekçeleri dikkate alınmıştır. 97 metafor, gerekçelerindeki benzerliklerine göre gruplandırılmıştır. Metaforun kendisi yerine sebebine odaklanıldığı için aynı isimdeki metaforlar farklı kategorilere girebilmiştir. “Matematik” metaforu bunlardan biri olup zor olması bakımından ayrı kategoride, bir sistem barındırması bakımından ayrı kategoride değerlendirilmiştir. Yapılan değerlendirmede, metaforların gerekçelerinin gruplandırılması sonucu 5 kategoriye ulaşılmıştır. Ulaşılan kategoriler Tablo 1’de gösterilmiştir. Her kategoriye en iyi temsil ettiği düşünülen 2 örnek belirlenerek Ö1’den Ö10’a kadar numaralandırılmış olup bulgular bölümünde bu örneklerle yer verilmiştir.

3. Geçerlik ve Güvenirliği Sağlama Aşaması

“Nitel araştırmalarda geçerliği ve güvenirliği sağlama yollarından biri uzman görüşü almaktır.” (Eroğlu, 2020). Bu bağlamda veri toplama aracının oluşturulması aşamasında üç alan uzmanından görüş alınmış ve bu görüşler doğrultusunda veri toplama aracına son şekli verilmiştir. Elde edilen verilerin güvenirliliğinin pekiştirilmesi amacıyla veri toplama aracında belirtilen maddelere ilişkin katılımcıların cevapları teyit ettirilmiştir. Buna göre her bir katılımcıya, verdikleri cevaplar ile bu cevapla ne anlatmak istediklerinin sorulması ve katılımcılardan gelen dönütlere göre verilerin yeniden düzenlenmesi amaçlanmıştır. Söz konusu kontrol aşamasında katılımcıların verdikleri cevapların tamamının görüş formuyla uyumlu olduğu görülmüştür.

Bulgular ve Yorum

Türkçe öğretmenlerinin dilbilim kavramına yönelik metaforik algıları, yapılan inceleme sonucunda 5 kategoride toplanmıştır. Bu bölümde her bir kategorinin özelliklerine ve metaforların gerekçelerine yer verilmiştir.

Tablo 1. Metaforların kategorilere göre dağılımı

Kategoriler	f	%
Temel Alan Olarak Dilbilim	50	51,54
Geniş Sınırları Olması Bakımından Dilbilim	20	20,61
Zor Bir Alan Olarak Dilbilim	16	16,49
Sistemli Bir Alan Olarak Dilbilim	9	9,27
Değişen ve Gelişen Bir Alan Olarak Dilbilim	2	2,06
Toplam	97	100

Tablo 1'e göre 97 metafor 5 kategoriye ayrılmış olup en çok metafor barındıran kategori 51,54 yüzdeler ve 50 frekans değeri ile "Temel Alan Olarak Dilbilim" kategorisi olmuştur. 2 frekans değeri ve %2,06 değer ile "Değişen ve Gelişen Bir Alan Olarak Dilbilim" kategorisi en az metafora sahip kategoridir.

Tablo 2. "Temel alan olarak dilbilim" kategorisindeki metaforların frekans ve yüzdeler değeri

Metaforlar	f	%
Anne/ Ana Sütü	4	8
İnşaatın Temeli/Direği/Zemini/Kolonu	4	8
Dilin Kendisi/Çekirdeği/Genetiği	4	8
Ağaç	3	6
Köken/Kök	3	6
Arkeoloji/ Arkeolojik Kazı	2	4
Beyin	2	4
Pınar/Nehir	2	4
Oyun Hamuru	1	2
Çatı	1	2
Atomu Parçalamak	1	2
Matematik Problemi	1	2
Nefes Almak	1	2
Tarih	1	2
Işık	1	2
Yol	1	2
Kapı	1	2
Müzik	1	2
Akvaryum	1	2
Profesör	1	2
Soyut Bir Nesne	1	2
Anahtar	1	2
Çatı	1	2
Harita	1	2
Yüklem	1	2
Boş Bir Alan	1	2
Sigorta	1	2
Güvenlik Görevlisi	1	2
Çivi	1	2

Hazine	1	2
Güneş	1	2
Hamur	1	2
Kumaş	1	2
Deniz Tabanı	1	2
Toplam	50	100

Tablo 2 incelendiğinde 4 frekans ve 8 yüzdellik değerleri ile “Temel Alan Olarak Dilbilim” kategorisinde en fazla metaforun “Anne / Anne Sütü”, “İnşaatın Temeli / Direği / Zemini / Kolonu” ve “Dilin Kendisi / Çekirdeği / Genetiği” olduğu görülmektedir. Bununla birlikte tablonun sonunda yer alan 26 metaforun birer kez kullanıldığı ve her birinin bu kategorideki %2’lik dilimi oluşturduğu görülmüştür.

Lakoff ve Jhanson (2005), metaforik alguların kültürel alt yapısı olduğunu savunur. Ağaç kavramının Türk kültüründe önemli bir yeri bulunmaktadır (Özarslan, 2003). “Temel Alan Olarak Dilbilim” kategorisinde yer alan “anne”, “ağaç”, “pınar” gibi metaforların Türk kültüründeki yeri düşünüldüğünde, bu metaforların bir kültürel alt yapıdan kaynaklandığı söylenebilir. Bu kavramların bir dayanak noktası olarak algılanması sebebiyle Türkçe öğretmenleri tarafından kullanıldığı düşünülmektedir.

Bu bölümde yer alan metaforlara ilişkin örnek cümleler aşağıdaki gibidir:

“Dilbilim bence hamur gibidir. Çünkü diller o hamurdan pişen ekmeğe benzer. Ana maddesini oluşturur.” (Ö1)

“Dilbilim bence binanın kolonları gibidir. Çünkü bina kolon sayesinde ayakta durur. Dili de omurga gibi ayakta tutan dilbilimin dile sağladığı dayanaktır.” (Ö2)

Tablo 3. “Geniş sınırları olması bakımından dilbilim” kategorisindeki metaforların frekans ve yüzdellik değerleri

Metaforlar	f	%
Uzay/Evren	6	30
Dipsiz Kuyu/Çukur	2	10
Boşluk	1	5
Toprak	1	5
Kalın Bir Kitap	1	5
Sonu Belli Olmayan Yol	1	5
Karanlık	1	5
Yapboz	1	5
Sonsuzluk	1	5
Havuç	1	5
Buz Dağı	1	5
Köprü	1	5
Geometri	1	5
Çarşı	1	5
Toplam	20	100

Tablo 3’te “Geniş Sınırları Olması Bakımından Dilbilim” kategorisindeki metaforların frekans ve yüzdellik değerleri verilmiştir. Bu kategoride en fazla metaforun 6 frekans ve 30 yüzdellik değeri ile “Uzay / Evren” metaforu olduğu görülmektedir. Tablonun sonunda yer alan metaforlar ise birer kez kullanılmıştır ve her biri bu kategorinin %5’ini oluşturmaktadır.

“Geniş Sınırları Olması Bakımından Dilbilim” temasında yer alan metaforlar; Aksan’ın (2008, s. 11) dil tanımında yer alan “Dil, bir anda düşünemeyeceğimiz kadar çok yönlü, değişik açılardan bakınca başka başka nitelikleri beliren, kimi sınırlarını bugün de çözemediğimiz büyüklü bir varlıktır.” ifadelerini çağrıştırmaktadır. Dilin insan hayatının olduğu her yerde var olduğu düşünüldüğünde Türkçe öğretmenlerinin de dilbilimi sonsuz ve sınırsız görmesi olağandır. Ayrıca dilbilimin sesbilim, biçimbilim, edimbilim gibi birçok alt dalının bulunması da Türkçe öğretmenlerinin bu metaforları üretmesine sebep olmuş olabilir.

Bu bölümde yer alan metaforlara ilişkin örnek cümleler aşağıdaki gibidir:

“Dilbilim bence uzay gibidir. Çünkü sınırları belli değildir.” (Ö3)

“Dilbilim bence toprak gibidir. Çünkü Çok geniş konu alanı var ve dili kaplıyor.” (Ö4)

Tablo 4. “Zor bir alan olarak dilbilim” kategorisindeki metaforların frekans ve yüzdelik değerleri

Metaforlar	f	%
Matematik/Problem	2	12,5
Labirent	2	12,5
Rüya	1	6,25
Değerli Madenler	1	6,25
Ağaç	1	6,25
Makine	1	6,25
Boyoz	1	6,25
Talaş Böreği	1	6,25
Karışık Çerez	1	6,25
Karadelik	1	6,25
Çiçek	1	6,25
Mikroskop	1	6,25
Kaos Ortamı	1	6,25
Suya Yazı Yazmak	1	6,25
Toplam	16	100

“Zor Bir Alan Olarak Dilbilim” kategorisinde 16 metafor bulunmaktadır. Metaforların frekans ve yüzdelik değerleri incelendiğinde en fazla metaforun 2 frekans ve 12,5 yüzdelik değeri ile “matematik / problem” ve “labirent” metaforları olduğu görülmüştür. Tablonun son satırında bulunan metaforlar birer kez kullanılmış olup her birinin bu kategorideki yüzdelik değeri %6,25 olarak belirlenmiştir.

Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü’nde 3105 madde başı ve 4000 civarında terim bulunmaktadır (Karaağaç, 2013). Dilbilimin Türkçe öğretmenleri tarafından zor bir alan olarak düşünülmesi, sözlük oluşturabilecek düzeyde terminolojisinin bulunmasıyla ve birçok dala ayrılmasıyla ilgili olabilir.

Bu bölümde yer alan metaforlara ilişkin örnek cümleler aşağıdaki gibidir:

“Bence dilbilim labirent gibidir. Çünkü öyle karmaşık ki kaybolabiliriz.” (Ö5)

“Bence dilbilim suya yazı yazmak gibidir. Çünkü çok soyuttur.” (Ö6)

Tablo 5: “Sistemli Bir Alan Olarak Dilbilim” Kategorisindeki Metaforların Frekans ve Yüzdeler Değerleri

Metaforlar	f	%
Matematik/Formül	3	33,33
İletişim	1	11,11
Matruşka	1	11,11
Müzik	1	11,11
Uçak	1	11,11
Bulmaca	1	11,11
Polis	1	11,11
Toplam	9	100

“Sistemli Bir Alan Olarak Dilbilim” kategorisinde 9 metafor bulunmaktadır. Metaforların frekans ve yüzdeler değerleri incelendiğinde en fazla metaforun 3 frekans ve 33,33 yüzdeler değeri ile “matematik / formül” metaforu olduğu görülmüştür. Tablonun son satırında bulunan metaforlar birer kez kullanılmış olup her birinin bu kategorideki yüzdeler değeri 11,11 olarak belirlenmiştir.

Dilbilim, diğer disiplinler gibi konusunu nesnel ve dizgisel olarak ortaya koymak için kendine özgü kuram ve yöntemler geliştirir (Kumlu, 2020). Dilbilim diğer bilim dallarında olduğu gibi bilimsel yöntem ve teknikleri kullanmaktadır. Türkçe öğretmenlerinin dilbilime dair “matematik”, “formül”, “bulmaca” gibi metaforlar geliştirmesi, öğretmenlerin bu bilim dalına ait teorik bilgilere sahip olduğunu göstermektedir.

Bu bölümde yer alan metaforlara ilişkin örnek cümleler aşağıdaki gibidir:

“Bence dilbilim bulmaca gibidir. Çünkü parçalar yerine oturdukça dil çözülür.” (Ö7)

“Bence dilbilim matematik gibidir. Çünkü dilin aslında mükemmel bir dizge olduğunu gösterir.” (Ö8)

Tablo 6. “Değişen ve gelişen bir alan olarak dilbilim” kategorisindeki metaforların frekans ve yüzdeler değerleri

Metaforlar	f	%
İnsan	1	50
Varlığın Kendisi	1	50
Toplam	2	100

Tablo 6 incelendiğinde “Değişen ve Gelişen Bir Alan Olarak Dilbilim” kategorisinde 2 metaforun bulunduğu görülmektedir. Her bir metaforun bu kategoride 1 frekans ve 50 yüzdeler değeri bulunmaktadır.

Aksan’a (2008) göre dilbilim yaşadığımız çağda çok fazla dala ayrılarak yeni çalışma alanlarıyla birlikte büyük bir aşama geçirmiştir. Her şeyden önce, dilbilim bir bilim dalı olması sebebiyle bilimsel bilginin ışığında birikerek ilerleyen bir bilim dalıdır. Türkçe öğretmenleri “Değişen ve Gelişen Bir Alan Olarak Dilbilim” kategorisinde 2 metafor geliştirmiştir. Bu kategori en az metafor içeren bölümdür. Dolayısıyla Türkçe öğretmenlerinin güncel dilbilim çalışmalarını çok fazla takip etmedikleri ve günümüz dilbilim çalışmalarından çok fazla haberdar olmadıkları söylenebilir.

Bu bölümde yer alan metaforlara ilişkin örnek cümleler aşağıdaki gibidir:

“Bence dilbilim insan gibidir. Çünkü sürekli değişir ve gelişir.” (Ö9)

“Bence dilbilim varlığın kendisi gibidir. Çünkü bireyin var olması iletişime, iletişim de dile bağlıdır.” (Ö10)

Sonuç ve Tartışma

Metafor kavramını Akdeniz ve Ekici (2018, s. 28) “kişilerin yaratıcılıkları, bilgi birikimleri, farklı düşünebilme becerilerini kullanabilmeleri ve güçlü bilişsel yapıları sayesinde çoğu zaman sözlüklerde bile bulamayacağımız açıklamaları içeren kişisel ürünler” şeklinde tanımlamıştır. Metaforik algılar, bireylerin kavramları yeniden anlamlandırması ve bu algıların kavramsal karşılığıdır. Yapılan çalışmada Türkçe öğretmenlerinin dilbilim kavramına yönelik metaforik algıları belirlenmiştir. Dilbilimin ilkeleri Türkçe eğitimi ve öğretiminde kullanılmakta olup Türkçe Öğretmenliği Lisans Programı’nda da yerini almış durumdadır. Dolayısıyla Türkçe öğretmenleri dilbilim eğitimi aldıkları için onların bu becerilerini eğitim öğretim süreçlerine yansıtılmaları beklenir. Dil eğitimini klasik yöntemler yerine bilimsel verilerle zenginleştirmek dilbilimin verilerinden yararlanmayı gerektirir. Bu da Türkçe öğretmenlerinin dilbilim kavramına yükledikleri anlamla doğrudan ilişkilidir.

Yapılan çalışmada 101 Türkçe öğretmenine veri toplama aracı ulaştırılmıştır. “Dilbilim kavramı ..... gibidir, çünkü .....” şeklindeki formda dilbilimi benzettikleri kavramı ve niçin bu kavrama benzettikleri yazmaları istenmiştir. Yapılan değerlendirme sonucunda 4 form “yetersiz gerekçelendirme” sebebiyle sınıflandırma dışı bırakılmış olup çalışmaya 97 form üzerinden devam edilmiştir. Öğretmenlerin oluşturdukları metafor sonucunda 5 kategori belirlenmiş olup en fazla metafor barındıran kategori “Temel Alan Olarak Dilbilim” kategorisi olmuştur. Bu durum, Türkçe öğretmenlerinin dilbilim kavramına önemli bir anlam yüklediğini göstermektedir. Çalışmaya katılan Türkçe öğretmenlerinin büyük bir kısmına göre (%51,54) dilbilim, Türkçe eğitiminin tabanında yer alan önemli bir başvuru kaynağı ve temel bir unsurdur. Ulaşılan bulgu, Ergenç’in (1993) dil derslerinde dilbilimin araştırma sonuçlarından dengeli bir şekilde faydalanılması gerektiği görüşünü destekler niteliktedir. 97 metafor arasında en çok tekrar eden metafor 6 frekans değeri ile “uzay/evren” metaforu olmuştur. Türkçe öğretmenleri dilbilim kavramını çok geniş sınırlara sahip bir alan olarak nitelendirmişlerdir. Bu durum Kıran’ın (1990, s. 5) “Söylenen, ya da söylenmiş, yazılan ya da yazılmış her şey, her gösterge dilbilimcinin araştırma alanına girer.” ifadesiyle örtüşmektedir. Anadili eğitiminin sahadaki uygulayıcıları olan Türkçe öğretmenleri, dili ve dolayısıyla onu inceleyen dilbilimi sınırsız bir alan olarak görmüşlerdir. Bu bilimsel bilginin nitelikleriyle de paralellik göstermektedir. Ancak 16 metafor bulunan “Zor Bir Alan Olarak Dilbilim” kategorisi, Türkçe öğretmenlerinin zihninde dilbilim kavramının soyut ve dilin günlük kullanımından kopuk anlamlar çağrıştırdığını göstermiştir. Ulaşılan sonuç Alyaz’ın (2006) çalışmasında da bahsedildiği gibi dilbilim terminolojisinin zor olarak algılanmasıyla ilgili olabilir.

Söylemez’in (2018) öğretmen adaylarının dil kavramına yönelik metaforik algılarını belirlediği çalışmasında, dil kavramı için daha çok doğaya yönelik metaforlar tespit edilmiştir. Bu sonuç Türkçe öğretmenlerinin dilbilime yönelik metaforik algılarıyla benzerlik göstermektedir. Lisans eğitimi alan öğretmen adaylarının dil kavramına yüklediği anlam ile sahada görev yapan Türkçe öğretmenlerinin dilbilim algılarının yine benzer metaforlarla açıklanması kavramlara verilen değerlerle ilişkilidir. İnsan doğanın bir parçasıdır ve doğa insan için yaşam kaynağıdır. Dilbilim kavramına yüklenen bu anlamın, dilin insan hayatını kolaylaştırıcı etkisiyle ilgili olduğu düşünülmektedir.

Uçar ve Kan'ın (2020) çalışmasında Türkçe öğretmeni adaylarının dilbilim terminolojilerinin yeterli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yaptığımız çalışmada ise Türkçe öğretmenlerinin bir kısmı dilbilimi sistemli ve zor bir alan olarak görmüştür. Dilbilimin zor ve sistemli bir alan olarak değerlendirilmesi, dilbilim kavramlarına olan hakimiyetin zor olarak algılanışıyla ilgili olabilir.

Yapılan çalışmalara bakıldığında (Sevim, Veyis ve Kınay 2012; Pilav ve Elkatmış 2013) öğretmen adaylarının Türkçe ile ilgili metaforik algıları ve Türkçe öğretmenlerinin dilbilim kavramına yönelik metaforik algıları büyük ölçüde benzerlik göstermektedir. Özellikle ağaç, anne, nehir gibi metaforlar yapılan çalışmalarda en sık tekrar eden metaforlardır. Buradan hareketle Türkçe öğretmenlerinin dilbilim kavramını daha çok Türkçe ile ilişkilendirdikleri söylenebilir.

Çalışmada Türkçe öğretmenleri dilbilim ile ilgili genellikle olumlu metaforlar kullanmıştır. Araştırmalar, Türkçe eğitiminde dilbilim ilkelerinden faydalandığında öğrenci başarısının arttığını göstermiştir (Yılmaz ve Topal, 2010). Bu durum, dilbilimi temel bir alan olarak gören Türkçe öğretmenlerinin geleneksel yöntemler yerine dilbilim ilkelerini kullanmaya daha yatkın olduğunu düşündürülebilir. Türkçe öğretmenlerinin dilbilime yönelik olumlu tutumları ve ilgili araştırmalarda belirtilen dilbilim ile Türkçe öğretimi arasındaki olumlu ilişki sebebiyle, Türkçe derslerinde dilbilimin ilkelerinden daha fazla yararlanması beklenmektedir.

Öneriler

Türkçe öğretmenleri bu çalışmada dilbilim sözcüğünün kendi zihin dünyalarındaki kavramsal karşılığını yansıtmışlardır. Katılımcıların dilbilimi büyük oranda Türkçe eğitiminin temelinde gördükleri tespit edilmiştir. Dil öğretiminin dilbilim verileriyle şekillendiği düşünüldüğünde bu durum oldukça olumludur. Ancak zor bir alan olarak algılanıyor olması, dilbilimden yeterince faydalanmanın önünde bir engel teşkil edebilir. Bu olumsuzluğu ortadan kaldırabilmek için Türkçe Öğretmenliği Lisans Programlarında dilbilim dersi her sınıf seviyesinde, diğer derslerle ilişkilendirilerek okutulmalıdır. Türkçe dersi öğretim materyalleri dilbilim verileri doğrultusunda yeniden gözden geçirilmeli, Türkçe ders kitapları güncel dilbilim verileriyle ilişkilendirilmelidir. Öğretmenlerin zihnindeki "soyut ve zor dilbilim" algısını değiştirmek için MEB tarafından öğretmenlerin meslekî gelişimleri için kurulan Öğretmen Bilişim Ağı'nda (ÖBA) Türkçe öğretmenlerine güncel dilbilim eğitimleri verilebilir.

Kaynakça

- Aknoğlu, O. (2005). Türkiye'de Uygulanan ve Değişen Eğitim Programlarının Psikolojik Temelleri. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 22 (22), 31-45.
- Aksan, D. (2008). *Her Yönüyle Dil, Ana Çizgileriyle Dilbilim. 1. Cilt*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Alyaz, Y. (2006). Dilbilim Dersinin İçerik, Amaç ve Kazanımlarına Yönelik Öğrenci Tutumları. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19(1), 23-44.
- Azizoğlu, N. İ. ve Okur, A. (2018). Türkçe Öğretmeni Adaylarının Ekrandan Okumaya Yönelik Metaforik Algıları. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (46), 1-21.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2019). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.

- Ceran, D. (2015). Türkçe Öğretmeni Adaylarının Türkçe Ders Kitaplarına İlişkin Metaforları. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(3), 121-140.
- Çağlar, M. Ç ve Canbulat, M. (2021). Türkçe Öğretim Programının ve Türkçe Ders Kitabının Dilbilim Açısından İncelenmesi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 9(1), 210-224.
- Çatalkaya, D. (2019). *Ortaokul Öğrencilerinin Terör Kavramına İlişkin Metaforik Alguları*. Yüksek Lisans Tezi. Nevşehir: Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, SBE.
- Çağlayan Dilber, N (2017). Dilbilim Kavramları Işığında Türkçe Öğretimi. *International Journal of Languages Education and Teaching*, 5(4), 777-786.
- Deant-Read, C. H. and Szokolszky, A. (1993). Where do metaphors come from? *Metaphor and Symbolic Activity*, 8(3), 227-242.
- Ekici, G. ve Akdeniz, H. (2018). Öğretmen Adaylarının "Sınıfta Disiplin Sağlamak" Kavramına İlişkin Algularının Belirlenmesi: Bir Metafor Analizi Çalışması. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, (33), 26-37.
- Enginarlar, H. (2006). *Dilbilim ve Dil Öğretimi*. (haz. Ahmet Kocaman). Ankara: Dil Derneği Yayınları.
- Ergenç, İ. (1993). Yurtdışındaki Türk Çocuklarının Anadili Sorunu. *Dilbilim Araştırmaları Dergisi*, 4, 61-70.
- Eroğlu, A. (2020). Türkçe Öğretmeni Adaylarının Dijital Hikâyeye Yönelik Metaforik Alguları. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (18), 49-60.
- Güneş, F. (2011). Dil Öğretim Yaklaşımları ve Türkçe Öğretimindeki Uygulamalar. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 123-148.
- Gözler, A. (2018). Türkçe Öğretmeni Adaylarının Türk Eğitim Sistemi Alguları: Bir Metafor Çalışması. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19(2), 1341-1356.
- Karaağaç, G. (2013). *Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kıran, Z. (1990). Büyüleyici Bir Bilim Dalı: Dilbilim. *Dilbilim Araştırmaları Dergisi*, 1, 4-9.
- Kumlu, D. (2020). Karşılaştırmalı Dilbilim ve Çeviribilim Çerçevesinde Retrospektif ve Prospektif Sahneler: Geçmişten Günümüze Eşdeğerlik Kavramının Evrimi. *Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Çeviribilim Özel Sayısı*, 113-129.
- Koç, S. (2014). Sınıf Öğretmeni Adaylarının Öğretmen ve Öğretmenlik Mesleği Kavramlarına İlişkin Metaforik Alguları. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(1), 47-72.
- Lakoff, G & Johnson, M. (2005). *Metaforlar, Hayat, Anlam ve Dil*. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Marshall, J. (2010). Five ways to Integrate: Using Strategies from Contemporary Art. *Art Education*, 63(3), 13-19.
- MEB. (2019). *Türkçe Dersi Öğretim Programı*. Ankara.
- Özarslan, M. (2003). Türk Kültüründe Ağaç ve Orman Kültü. *Türkbilig*, 5, 84-102.
- Özbay, M., Barutçu, T., (2013). Dil Psikolojisi ve Türkçe Öğretimi. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 934-973.
- Pilav, S. ve Elkatmış, M. (2013). Öğretmen Adaylarının Türkçe Kavramına İlişkin Metaforları. *Turkish Studies*, 8(4), 1207-1220.

- Sevim, O.; Veyis, Fatih ve Kınay, Nilay. (2012). Öğretmen Adaylarının Türkçeye İlgili Algılarının Metaforlar Yoluyla Belirlenmesi: Atatürk Üniversitesi Örneği. *Uluslararası Cumhuriyet Eğitim Dergisi*, (1)1, 38-47.
- Söylemez, Y. (2018). Öğretmen Adaylarının "Dil" Kavramına İlişkin Metaforik Algıları. *EKEV Akademi Dergisi*, 0(75), 159-174.
- Şahbaz, N. K ve Çekici, Y. E (2012). Disiplinler Arası Bir Disiplin Olarak Türkçe Eğitimi. *Turkish Studies (Elektronik)* 7(3b), 2367-2382.
- Tiryaki, E. ve Demir, A. (2016). Türkçe Öğretmeni Adaylarının Yazma Becerisine Yönelik Metaforik Algıları. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13 (33), 18-27.
- Türk Dil Kurumu (2011). *Büyük Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Uçar, F. ve Kan O. K. (2020). Dil Eğitimi Öğretmen Adaylarının Dilbilim Terminolojisi ile İlgili Yeterlilikleri. *Dil Dergisi*, 1(171), 51-74.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2021). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Yılmaz, E. ve Topal, Z. (2010). Türkçe Öğretiminde Metindilbilimsel Çözümleme Yönteminin Uygulanması. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, (27), 775-788.